

РЕЦЕНЗІЇ

Шевченко Л.І., д. філол. н.

ЛІНГВІСТИЧНА ТВОРЧІСТЬ, СПІВМІРНА З РИТМАМИ ЧАСУ

(стаття-рецензія на книгу: Радзівєвська Т.В. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Текст – соціум – культура – мовна особистість : монографія / Радзівєвська Т.В. / Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України. – К. : ДП "Інформ.-аналіт. агентство", 2010. – 491 с.)

Книга, що її маємо щасливу нагоду рецензувати, має точну і виважену щодо змісту назву – "Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту". Йдеться, отже, про цілісність пошукових векторів, у яких окреслюється і пізнається заявлена лінгвістична проблематика – концептуальний аналіз та лінгвістика тексту, особливо важливих і перспективних напрямків для філології останніх десятиліть.

Цілісність дослідницьких інтерпретацій відбита не тільки у структурі книги, а й головне – в її філологічній сутності, яка репрезентує **еволюцію** наукових поглядів неординарного лінгвіста від вісімдесятих років минулого століття й до сьогодні. Т.В. Радзівєвська у властивій їй коректній манері поціновування наукових ідей, постатей дослідників і означення себе в їх колі, рівно як і дискусивних питань сучасної філології, характеризує власну еволюцію "як логічне продовження наших розвідок, присвячених вивченню формування семантики речення з одиницями непередметного значення, оформлених у кандидатську дисертацію (1981 р.)", коли йдеться про терміни культури та їх семантику [С. 3]. Відповідно, аналізуючи текст та його комунікативно-прагматичні й семіотичні властивості (другий розділ книги – "Текст у культурі і соціумі"), автор вважає необхідним уточнити, що вирішувані наукові питання "є продовженням

дослідницького напрямку, відбитого в монографії "Текст як засіб комунікації" (1993 р.). А отже, запропонований читачеві, який шанує досконалий виклад сучасних наукових ідей, "розвинутий" в названій монографії підхід [С. 3] має цю ж характеристику – відповідності часові й динамічній змінності разом із ним.

Передмова, або як у рецензованій монографії – структурна частина "Від автора", завжди посідає окреме місце в серйозній публікації, адже йдеться про декодування смислових ключів до тексту. Зауваги Т.В. Радзівської щодо розвитку лінгвістичних ідей в контексті "конкретного історичного середовища", з урахуванням "впливу соціальних, культурних, семіотичних чинників при формуванні текстового твору" [С. 4] дозволяють зрозуміти дослідницьку диспозицію в аналізі мовних явищ, де співвідносяться екстра- й інтралінгвальне. Відповідно другий розділ книги спирається на соціолінгвістичну домінанту мовознавчого аналізу і ще точніше – "текст вивчається як елемент конкретного соціального простору і несе на собі відбиток конкретних історичних реалій, властивих дискурсивній практиці певного періоду" [С. 4]. Науковий читач, таким чином, розуміє, з яким текстом вступає в діалог, яким терміном поряд послуговуватиметься дослідник, які факти і в якому дискурсі будуть аналізуватися.

Динамічний аспект розвитку мови особливо важливий для Т.В. Радзівської. Його вектори розгортаються дослідницею у площини концептів, із одного боку, та "функціонування мовних засобів у межах різних дискурсів" [С. 4], з другого, що в комплексі дозволяє робити висновки про мисленнєві механізми функціонування мови, а отже вербалізацію рефлексії на світ індивіда й соціуму. Логічно, що названі підходи опрацьовані автором у планових академічних темах "Типологія розвитку мов" та "Еволюція слов'янських літературних мов у типологічному висвітленні" і, таким чином, корелюють із продуктивним пошуком українського мовознавства модерного часу. Саме Т.В. Радзівська, як дослідник надзвичайно відповідальний, наголошує не тільки на власній причетності до розробок Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні, але й на тому, що розробки ці тривали довгий час, а отже, відбивають

відповідні різним часовим зрізам наукові ідеї та підходи. "З позицій сьогодення, – на думку Т.В. Радзівської, – могли б отримати іншу інтерпретацію" "певні аспекти функціонування мови". Із цього ж погляду читач має розглядати "варіювання певних тез та дослідницьких мотивів" [С. 4].

Як на нашу думку, такі зразки наукової коректності й поваги до наукового співрозмовника трапляються в сучасні філології не так уже й часто. На жаль. Критичне ставлення до себе, до свого тексту і водночас вихідне окреслення заявленої позиції, терміноряду, зорієнтування читача у хронології написання текстів, еволюції поглядів, колі дослідників, які вплинули на творчу особистість, – все це ознаки інтелігентного мовознавства, лінгвістики з традицією.

До речі, щодо традиції. Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України став школою фахового зростання для Т.В. Радзівської з очевидних причин – із названим академічним інститутом пов'язане все життя дослідниці. Важливо, що відомий лінгвіст із вдячністю вказує на інші прекрасні джерела інтелектуального зростання, зокрема на колег із Лексичної картотеки Інституту української мови НАН України. Із пієтетом, дозволимо собі зауважити, властивим не тільки Т.В. Радзівській, дякує український дослідник "організаторам конференцій та групі "Логічний аналіз мови", її керівникові Н.Д. Арутюновій за моральну підтримку і творчу атмосферу в співробітництві та на конференціях" [С. 5]. Погодьмося, прекрасний час учнівства – товаришування – молодих творчих дискусій – формулювання нестандартних ідей і, врешті, народження авторського тексту, хіба це не найкращий час у житті науковця, який варто згадати і який варто пошанувати? А ще колег, вчителів, друзів – і цим теж імпонує рецензентові книга Т.В. Радзівської.

Науковий аналіз розглянутих Т.В. Радзівською мовних явищ вибудовано за логічним принципом – від загального до конкретного. Послідовність такого підходу вочевидь засвідчує глибину осягнення лінгвістом досліджуваних мовних фактів, так само як і самодисципліну вченого. Так, Розділ І монографії "Концепти культури" включає

структурну частину "Вступ. Деякі зауваження про термін "концепт" [С. 6-9]. Зрозуміло, всі подальші п'ять смислово-композиційних компонентів розділу, присвячених розгляду конкретної концептосфери, потребують єдиного термінопонятійного ключа, який інтегрував би універсальний смисл поняття "концепт". "Вступ..." вирішує це завдання. Т.В. Радзівєвська обґрунтовує власне розуміння концепту, співвідносно зі згадуваною вже науковою школою "Логічний аналіз мови" та працями А. Вежбицької (в цьому контексті звернімо увагу на **коректність** уточнень і певного дистанціювання від тлумачення концепту Ю.С. Степановим).

Завершується розділ розгорнутою висновковою частиною, що є водночас узагальненням тверджень щодо принципів концептуалізації екзистенції, діяльності, етичних аспектів поведінки, просторових і часових координат, ментальної сфери людини. Композиційне обрамлення розділу – від формулювання теоретичного інструментарію ("...під концептом у найбільш загальному сенсі... ми розуміємо певну сукупність або конфігурацію смислів, що стоїть за мовною одиницею, тобто єдність плану вираження і плану змісту як вмістилища смислів, що охоплюють предметні, предикатні, модальні, дискурсивні та інші "кванти" значення, і відповідають обсягу знань, представленою мовною свідомістю та культурною пам'яттю" [С. 8]) та загального окреслення наукової парадигми, в якій цей інструментарій буде використано, до результативних формулювань щодо місця концепту в мовній діяльності з погляду чинників формування, ролі та функцій – корелює зі змістом і характером опрацювання розглядуваного матеріалу.

Другий розділ монографії "Текст у культурі і соціумі" включає широкий спектр питань текстотворення як різновиду мовної діяльності в аспекті пояснення внутрішніх механізмів та зовнішніх виявів тексту, соціолінгвістичних та семіотичних параметрів сучасного мас-медійного дискурсу, аналізу тексту як складника взаємозалежностей із соціумом та мовною особистістю. У вже проаналізованих відповідальних принципах наукового викладу Т.В. Радзівєвська завершує дослідження

проблеми підрозділом "Короткі підсумки: текстовий твір і його функції в комунікативних процесах".

У діалозі з роздумами автора монографії над зазначеними питаннями, моделюванням дослідником нової аспектності розглядуваного матеріалу, несподіваними модифікаціями творчої думки та способів її аргументації, врешті фаховою ерудицією Т.В. Радзівської рецензент провів багато щасливого часу.

Зрозуміло, як і кожна авторська праця, створювана протягом тривалого періоду пошуків і філологічного становлення, книга Т.В. Радзівської може (і це, безумовно, добре) викликати певні запитання щодо переліку обраних для аналізу концептів, чи тематичної визначеності текстів (коли йдеться, для прикладу, про астрологічний текст), чи актуалізації аспектності сучасного мас-медійного дискурсу (так, чи є репрезентативним для спостереження над еволюцією тенденцій в газетному дискурсі початку – середини 90-х рр. видання "Киевские ведомости"?) та ін. Але це запитання часткові, які є швидше особистою рефлексією рецензента на текст монографії. Врешті Т.В. Радзівська й сама пояснює історію становлення книги й, відповідно, особливості викладу в ній мовознавчих спостережень. Одне безсумнівно – рецензована книга вже посіла належне місце серед кращих філологічних видань останніх років.

Шевченко Л.І., д. філол. н.

САКРАЛЬНЕ СЛОВО КОБЗАРЯ В ЛІНГВІСТИЧНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

(стаття – рецензія на монографію:

Слухай Н.В. Світ сакрального слова Тараса Шевченка /
Наталі Слухай. – К. : Агрармедіагруп, 2011. – 227с.)

Творчість Тараса Шевченка – явище прецедентне. Доведення цього факту – численні, різної наукової авторитетності й аргументації – супроводжують текст, творчу і навіть особисту долю українського митця від часу перших